

RIMSKA KURIJA I MISIJA KONSTANTINA-ĆIRILA I METODIJA

Josip BRATULIĆ, Zagreb

O ulozi Rimske kurije prema slavenskoj misiji braće Konstantina Ćirila i Metodija postoji, na žalost, vrlo skromna literatura, iako je ova tematika interesantna zbog mnogih razloga. U njenom razrješavanju mogu se sagledati mnogi postupci i nazrijeti brojne dileme vezane uz osvjetljavanje života i djela Svete braće.

Cjelovito osvjetljavanje uloge Rimske kurije u misiji Svete braće zahtijevalo bi mnogo vremena, kao uostalom i sustavnije istraživanje i obradbu problema; već i samo iznošenje povijesnih vrela o tome složen je posao, vezan uz brojne predradnje koje će tek trebati obaviti. Ograničit ću se stoga samo na iznošenje teza, pojednostavljajući ih do shematičnosti.

Prema raspoloživim izdanjima izvora, a ti su bili poznati još u 19. st.: to su prvenstveno *Žitije Konstantina Ćirila i Žitije Metodijevo* (Vita s. Cyrilli, Vita s. Methodii) i tzv. *Italska legenda* (Legenda Italica) – najvažniji izvor za praćenje politike Rimske kurije prema misiji jesu papinska pisma, kako ona slavenskim knezovima, franačkim kraljevima, biskupima na spornom području, tako i ona sâmom Metodiju. Ta pisma nisu sva sačuvana u originalu nego u ekscerptima; nekoja su uz to loše tradirana te se iz njih ne može u punom opsegu sagledati ona problematika koja može u cijelosti osvijetliti djelo Svete braće. Ranije su istraživači autorom politike Rimske kurije prema Svetoj braći smatrali Anastazija Bibliotekara, dobroga poznavaoa grčkoga jezika i grčkih prilika, a u kojemu su Braća, stigavši u Rim, našla odanog prijatelja i usrdnog zaštitnika. Kako je njegov položaj papinskog bibliotekara, tj. državnoga tajnika, bio vrlo visok, a dokumenti neosporno govore o njegovu jakom angažiranju oko Svete braće u Kuriji, samo se po sebi nametalo i rješenje da je njegov utjecaj bitno pridonio specifičnoj politici Rimske kurije prema grčkim, tj. slavenskim misionarima. Oni su se, naime, u Rimu našli u vrlo osjetljivom trenutku, 878. i 879. pošto se u Carigradu desio državni udar i kad se očekivao novi trend dvorske i crkvene politike, o čemu Rim tada nije mogao imati jasne

predodžbe. Danas kad su osvijetljena i neka druga pitanja o povijesnom toku misije, lakše je sagledati ulogu Rimske kurije u misiji Svete braće, tj. u životu i djelovanju slavenskih apostola.

Konstantin Ćiril i Metodije otputili su se među Moravske Slavene u vrlo složnim prilikama koje ni na Istoku ni na Zapadu nisu pogodovala mimim i polaganim rješenjima na koje je Crkva kao dugovječna institucija, s golemim vremenskim iskustvom bila naviknuta. Upravo u drugoj polovini 9. st. nesretno je produbljen rascjep između Istoka i Zapada, te je doživio tragične razmjere u Ćirilovo i Metodijevo vrijeme. Sve do naših dana smatralo se da je to presudan trenutak koji je doveo do konačnoga tragičnog raskida između Istočne i Zapadne crkve, a kojemu je glavni krivac patrijarh Fotije, prijatelj i učitelj svetoga Ćirila. Upravo zahvaljujući istraživačima misije Svete braće, slavenskim historičarima od kojih je ime Franciska Dvornika najpoznatije, znamo da nije tako. Uvjeti rascjepa postavljeni su ranije, a konačno nesretno odvajanje dviju Crkava desilo se kasnije.¹

Konstantin Ćiril i Metodije poslani su iz Carigrada, od Dvora i Patrijaršije, među Moravljane. Knez Rastislav tražio je kompletnu crkvenu organizaciju, biskupa i svećenike koji bi organizirali crkveni život njegove kneževine, ali mu Dvor nije u potpunosti u tome izašao ususret: poslao mu je dva monaha i nekoliko nezaređenih učenika. Samo je osobno nastojanje i iznimna intelektualna i moralna snaga obojice Braće od te misije učinila središnji događaj u povijesti Evrope 9. stoljeća, postavši središnjim događajem povijesti Slavena.

U Moravskoj – u prvom razdoblju misije, od 863. do 867. – nisu djelovanju Svete braće pravljene posebne smetnje. Njihovo djelovanje, bez visoke zaštite Kurije, nije imalo čvrstih institucionalnih oblika, te nije smetalo njemačkom svećenstvu, koje se na skupinu Grka i na njihove učenike nije ni obaziralo. Problem nastaje kad se misija institucionalizira, kad dobiva dozvolu i protektorat Rima.

Veliki papa Nikola I, sposoban diplomat i odlučan borac za obnovu sjaja papinstva poslao je poziv Svetoj braći dok su se oni zadržavali u Veneciji, ne uspjevši ni u Akvileji ni u Gradu postići ređenje svojih učenika za svećenike, a jednoga za biskupa, čime bi misija postigla svoj cilj, a Braća bi se mogla nakon toga vratiti u Carigrad. Postavlja se pitanje: nisu li se nakon toga neuspjeha Braća dala pozvati iz Rima? Poziv iz Rima stigao im je u trenutku kad su Braća mogla saznati za državni udar u Carigradu, kamo im se u tom trenutku sigurno nije dalo ići. Doživjeli su, naime, već jedan sličan državni udar nakon kojega se Metodije povukao u samostan a k njemu se zatim utekao i Konstantin. Bila je to 856. godine. Kakve je planove imao papa Nikola s njima, ne znamo. Iz *Žitja* se daje zaključiti da je papa bio sklon

¹F. Dvornik, *The Photian schism: history and legend*, Cambridge 1948. i ranije njegovo djelo: *Les légendes du Constantin et de Méthode, vue de Byzance*, Prague 1933.

djelovanju, odnosno tipu misionarenja Svete braće, ili su to bar tako protumačili oni koji su se sa Svetom braćom družili za njihova rimskoga boravka. To ipak ostaje u sferi nagađanja, jer je papa Nikola umro prije nego su Braća stigla u Rim.

Papa Hadrijan II koji je primio misiju Svete braće nije bio velikih poteza niti izrazite intelektualne snage: bio je čuvar postojećega više nego graditelj novoga. Ipak on je misiju ne samo prihvatio i odobrio, nego joj je dao čvrste organizacione oblike za daljnji život i djelovanje blagoslovivši knjige i odobrivši slavensko bogoslužje, zaredivši učenike za svećenike i posvetivši Metodija za biskupa. Time je udaren čvrst temelj institucionalizaciji Slavenske crkve.² Njegova poslanica slavenskim knezovima, sačuvana samo na slavenskom jeziku, »Slava va višnjih Bogu« (»Gloria in excelsis Deo«) prema mišljenju suvremenih istraživača autentičan je dokument,³ dragocjen zbog sagledavanja odnosa Rimske kurije prema misiji, ali i prema slavenskim kneževinama koje se upravo konstituiraju na rubovima i na sastavnicama Carstava: Istočnoga (Bizanta) i Zapadnoga (Franaka, Nijemaca). Hadrijan nije međutim onakav papa koji bi mogao do kraja voditi takvu složenu politiku, a osobito ne na prostoru gdje se vrlo oštro sijeku i križaju silnice zapadne i istočne politike. Osobito je to otežano zbog specifičnoga labilnog i slabog utjecaja Kurije u Bugarskoj, koja želi izboriti poseban status, crkveni i politički, tj. crkvenopravnu samostalnost, te se pogađa s Rimom i Carigradom.⁴

Vrlo autoritativan i odlučan papa Ivan VIII oslobodivši Metodija iz zatvora i zaprijetivši njemačkim biskupima, koje je i suspendirao na određeno vrijeme zbog njihova lošeg postupanja s nadbiskupom Metodijem, slijedi koncepcije pape Nikole I, tj. nastoji ojačati moć i autoritet papinstva. Metodije mu u tome može pomoći jer ima osobna iskustva i kao bivši arhont među Slavenima, kao bivši službenik carskoga dvora, ali prvenstveno kao dobar poznavalac prilika među Slavenima i uopće na sjeveroistoku Evrope, kuda se sada okreću pogledi Rimske kurije. Metodije pak u jačanju papinske moći gleda i rješenje svoje arhiepiskopije.

Optužen i od svoga kneza i od njemačkih biskupa, on se u Kuriji ne samo opravdao i dokazao svoju pravovjernost, te izišao kao moralni pobjednik, nego je dobio zadovoljštinu za svoj mukotrpan rad i za ometanja koja je doživljavao u

² ŽK 17-18, ŽM 6, 8, 10, 12.

³ M. Kos, *O pismu papeža Hadriana II knezom Rastislavu, Svetopolku in Koclju, Razprave*, SAZU, Ljubljana 1944, knj. II; S. Sakač, *Die kürzere slavische Fassung des Briefes »Gloria in excelsis Deo« Haarians II, Cyrillo-Methodiana*, Köln-Graz, 1964. i sintetski rad: B. Grafenauer, *Der Brief Hadrians II an die slavischen Fürsten: echt, verfälscht oder Fälschung, Cyrillo-Methodianische Fragen*, Acta Congressus historiae slavicae Salisburgensis..., Wiesbaden (1966).

⁴ V. N. Zlatarski, *Istorija na b'lgarskata d'ržava*, Sofija 1918, 1927. i T. Wasilewski, *Bizancjum i Słowianie w IX wieku*, Varšava 1972. o tome i *Codex diplomaticus - Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije I*, 1967, br. 5.

svojoj arhiepiskopiji.⁵ On je dapače 882. krenuo u Carigrad, sigurno s povjerljivim diplomatskim porukama, ne samo s papinim znanjem, nego vjerojatno i s njegovim uputama, a da bi se uredili odnosi između Kurije i Patrijaršije nakon uzajamnih anatema. Smrt Ivana VIII nije bitno promijenila situaciju unatoč promjenama u politici Kurije, osobito zbog specifičnoga odnosa Kurije s Bugarskom.

Burne i brze promjene u politici Rimske kurije od 870. do 885, tj. u toku petnaest godina koliko je Metodije bio arhiepiskop, odlikuju se specifičnim potezima Kurije a koji idu za stabilizacijom crkvenog života u slavenskim kneževinama. Ne samo u Moravskoj, Panoniji, Bugarskoj i Srbiji, nego i u Hrvatskoj, iako je Hrvatska u osobitom položaju i prema Rimu i prema Metodijevoj slavenskoj arhiepiskopiji. Papa Hrvatsku, iako slavensku kneževinu, ne pridružuje Metodijevoj arhiepiskopiji.⁶

Zapitajmo se: Tko je autor takve politike prema slavenskoj crkvi i prema slavenskim kneževinama u tome burnome razdoblju od petnaest značajnih godina? Ranije se osobito isticala uloga i autoritet Anastazija Bibliotekara,⁷ sposobnoga i ambicioznoga papinskoga državnog tajnika, kao što je već rečeno. Kad malo bolje promotrimo, bitni zaokreti u politici Rimske kurije prema Slavenima, pa tako i prema misiji Svete braće Konstantina Ćirila i Metodija, desili su se prvi put 879, tj. kad je Metodije u Rimu, zajedno sa svojim bratom, koji ubrzo nakon smrti stječe svetačku aureolu; drugi put je to kad se Metodije kao okrivljenik i optuženik mora opravdati u Rimu. Velika je morala biti moralna snaga i diplomatska sposobnost Metodijeva kad je uspio u Rimu, bez jakih zaštitnika, protiv svoga slavenskog kneza Svatopluka, protiv vrlo utjecajnih franačkih biskupa, protiv svećenika

⁵V. Burr, *Anmerkungen zum Konflikt zwischen Methodius und den bayerischen Bischöfen*, Cyrillo-Methodiana, 39-56, i A. W. Ziegler, *Der Konsens der Freiseiger Domherrn in Streit um Methodius, Ein Beitrag zur kirchlichen Rechtsgeschichte*, Cyrillo-Methodiana, 312-328, i F. Mayer, *Causa Methodii*, Die Welt der Slaven, 1970, 4, konačno i: J. Mass, *Bischof Anno von Freising - Richter über Methodius in Regensburg*, Methodiana, Beč (Wien) 1976.

⁶Iako je i Hrvatsku - kao slavensku kneževinu - trebalo podvrći Metodijevoj arhiepiskopiji - to Kurija nije učinila. Ona se borila za sporna područja Panonije (i Moravske), a u Hrvatskoj zadržava *status quo ante*. S tim u vezi postavlja se i pitanje kneza Mutimira, kneza poblize neodređene *Sclavaniae*, kojega je dosadašnja povijest smatrala srpskim knezom. Nije li taj Mutimir iz pisma Ivana VIII identičan kasnijem hrvatskom knezu Mutimiru (Muncimiru) (892-910), koji je prije nego što je postao knezom u Hrvatskoj bio u Slavoniji (Slovinju)? Pismo Ivana VIII. vidi u: Grivec-Tomšič, *Constantinus et Methodius Thessalonicensis*, *Fontes*, Zagreb 1960, 71. Papa Ivan VIII god. 879. poziva izabranoga ninskog biskupa, đakona Teodozija da dođe u Rim od pape primiti biskupsko posvećenje, (CD I, br. 12) a što ovaj ne čini nego ide na posvećenje u Akvileju, patrijarhu Walpertu. Zato papa Stjepan VI kori patrijarha Walperta, ali ipak obećava Teodoziju palij ako osobno dođe u Rim (CD I, br. 17. i 18.).

⁷O Anastaziju Bibliotekaru, osim klasičnoga djela A. Lapôte-a, *De Anastasio Bibliothecario*, Paris 1885, pogledati još i: E. Perels, *Papst Nikolaus I und Anastasius Bibliothecarius*, Berlin 1920.

Ivana Mlečanina (presbiter Joannes de Venetia), vrlo spretnoga papinskog emisara (ministra vanjskih poslova) uvjeriti Kuriju u ispravnost svojih crkvenih, društvenih, kulturnih i prosvjetnih nastojanja među Slavenima. Petnaest godina takve pozitivne politike prema Slavenima sigurno nije diktirano samo težnjom Rimske kurije da vrati već izgubljenu Bugarsku, nego je toj specifičnoj i veoma plodnoj politici autor Metodije. Njegova diplomatska sposobnost, moć uvjeravanja, pravovjernost i odanost idealu Petra kao nasljednika Kristova (»prvostolnika«)⁵ – papu uostalom slavenski izvori iz toga vremena nazivaju »apostolik« – one su bitne determinante Metodijeve crkvene politike pred kojima je spora i nepovjerljiva politička pragmatika Rimske kurije bila razoružana.

Dok je Metodije bio živ, misija je napredovala i bila je sigurna i od vanjskih i od unutrašnjih udaraca. Njegovom smrću nije više bilo autoriteta koji bi je bio mogao štiti ni u Moravskoj, ni u Panoniji, a ni u Rimu. Metodije nam se tako ukazuje, u nekom pogledu, i kao subjekt te politike i kao njen objekt, kao njen idejni začetnik i kao njen zauzeti izvršilac.

Sažetak

Dosadašnja povijesna istraživanja (Lapôtre, Dvornik, Dujčev) pridavala su veliku pažnju politici Rimske kurije prema Slavenima u 9. stoljeću. Smatra se da je interes Rimske kurije bio usmjeren prvenstveno prema Bugarskoj koja je upravo tada lavirala između Bizanta i Rima. Rimska kurija pokušala je utvrditi svoju jurisdikciju na Bugarsku, pa je u tom smislu i usmjerila svoja nastojanja da ne izgubi tako važan i osjetljiv prostor.

Iz razdoblja slavenske misije Svete braće sačuvan je dobar izvorni repertorij povijesnih vrela: Žitja (Vitae) obojice braće, papinska pisma njemačkim biskupima i kraljevima, pisma slavenskim knezovima itd. Kako je do bitne promjene u politici Rimske kurije ne samo prema Bugarskoj nego i prema Slavenima općenito došlo upravo između 870. i 885, tj. od dolaska Svete braće u Rim do smrti Metodijeve u Moravskoj, treba Metodija, sposobnoga bizantskog pravnik i u mladosti arhonta slavenske pokrajine smatrati autorom, promulgatorom, idejnim začetnikom i zauzetim izvršiocom te politike. Njegovom smrću prestaje takva politika Rimske kurije prema Slavenima. O tome dosta jasno govore vrela ako ih s dovoljno pažnje i osjetljivosti ponovno pročitamo. U tome se zrcali visoko značenje obojice Braće, i njihov doprinos političkom životu Evrope 9. st.

⁵Vidi ŽM 9. O kultu sv. Petra vidi: F. Grivec, *Na sem' Petřě*, Slovo 4-5 kao i novije studije o makedonskim srednjovjekovnim freskama K. Balabanova.

Summary

THE ROMAN CURIA
AND THE MISSION OF KONSTANTIN-CYRIL AND METHODIUS

Former Historical Works (Lapôte, Dvornik, Dujčev) have carefully investigated the politics of the Roman Curia towards the Slavs in the ninth century. The interest of the Roman Curia is believed to have been directed primarily towards Bulgaria which at the time vacillated between Byzantium and Rome. The Roman Curia tried to strengthen its jurisdiction over Bulgaria and consequently endeavored not to lose this important but unstable area.

From the period of the Slavic mission of the Holy Brothers many original historical documents have been preserved: the lives (*Žitja, Vitae*) of both brothers, letters of the pope to German bishops and kings, letters to Slavic princes etc. A fundamental change in the politics of the Roman Curia towards Bulgaria as well as towards the Slavs in general occurred between 870 and 885, i. e. in the period from the time of the arrival of the Holy Brothers in Rome to the time of Methodius' death in Moravia. Therefore we have to regard Methodius, who was an able Byzantine lawyer and in his youth the archont of the Slavonic provinces, as the author, propagator, initiator and executor of this politics. His death marks the end of such politics of the Curia towards the Slavs. This can clearly be deduced from the sources if we re-read them with enough attention and sensitivity. This fact mirrors the great importance of both brothers and their contribution to the political life of the ninth century Europe.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 13. lipnja 1986.

Autor: Josip Bratulić

Filozofski fakultet, Zagreb